

Letteren

door David Duijnmayor

Nederland vormt een literaire eenheid met Vlaanderen, het Nederlands sprekende deel van België. Nederlandstalige literatuur staat niet los van de Europese literatuur, en algemene stromingen als het naturalisme, het modernisme en het naoorlogse experimentalisme kennen we in Nederland net zo goed als elders. Toch zijn er wel enkele typerende kenmerken voor de Nederlandse letteren. Zo zijn zeker sinds de Tweede Wereldoorlog veel romans autobiografisch getint, is de psychologische roman oververtegenwoordigd en blijven Nederlandse schrijvers qua thematiek vaak dicht bij huis – ook familieromans komen veel voor. Fantastische vertellingen kennen hier geen rijke traditie, en zeker sinds de jaren zestig is het vooral realisme wat de klok slaat. Godsdienst speelt in de typisch Nederlandse roman een belangrijke rol; om tegen te fulmineren of juist als symbolisch gereedschap. Behalve het christendom is de klassieke oudheid voor veel schrijvers een belangrijk referentiekader.

Uiteraard zijn er op zulke algemeenheden uitzonderingen, en het is tekenend dat juist die uitzonderingen succesvol zijn buiten de landsgrenzen. Zo is de erudiete Harry Mulisch niet te bescheiden om grootse, filosofische en met symboliek doorspekte romans te schrijven. Daarmee oogstte hij aanvankelijk meer succes in het buitenland, dan zijn meer realistisch schrijvende tijdgenoten Gerard Reve en W.F. Hermans, hoewel de laatste juist na zijn dood veel buitenlandse lezers heeft gekregen. In Frankrijk is na een lovende recensie van Milan Kundera het balletje voor Hermans gaan rollen, en ook in de Verenigde Staten wordt hij gelezen en gewaardeerd. Ook de plotgestuurde en internationaal georiënteerde romans van Leon de Winter, de filosofische reisverhalen van Cees Nooteboom, de psychologische romans van Margriet de Moor en het werk van Hella Haasse over Nederlands-Indië zijn populair in het buitenland.

Schrijvers en buitenland

Als we het hebben over Nederlandse schrijvers in het buitenland, ging het tot voor kort vooral over Duitsland. In andere landen hebben Nederlandse boeken hun weg naar de boekhandels lange tijd moeizaam gevonden. "De Nederlandse literatuur wordt helaas niet alleen door de Nederlanders zelf voor onbeduidend gehouden", schreef Hermans nog schertsend in zijn polemische essaybundel *Mandarijnen op zwavelzuur* uit 1964, maar die bewering is inmiddels achterhaald – ook wat zijn eigen boeken betreft. Steeds meer Nederlandse auteurs worden vertaald, en allang niet meer alleen in het Duits of Engels. Dat leidde voorlopig in ieder geval tot het volgende succes: Gerbrand Bakker won in 2010 als eerste Nederlandse auteur de prestigieuze International Impac Dublin Award voor zijn debuutroman *Boven is het stil* (vertaald als *The Twin*).

Nederlanders lezen graag

Een nationale literatuur valt of staat met de bereidheid van de bevolking om die literatuur te lezen. Uit een onderzoek van de Stichting Marktonderzoek Boekenvak (SMB) uit 2008 bleek dat 90 procent van de Nederlanders boeken leest. Uit onderzoeken van dezelfde organisatie blijkt bovendien dat ongeveer twee derde van wat gelezen wordt, fictie is. Nederlanders lezen dus graag. Of wat zij lezen ook tot de kunstdiscipline Literatuur gerekend kan worden, is een andere vraag. De populairste Nederlandse schrijvers zijn niet altijd de favorieten van de literatuurcritici. Zo is er een commercieel gezien zeer succesvolle stroming van Nederlandse schrijfsters van 'literaire thrillers', met Saskia Noort en Simone van der Vlugt als vaandeldraagsters, die nauwelijks op waardering van critici kan rekenen. Ook schrijvers als Kluun en Heleen van Royen

leveren bestsellers af, maar staan ter discussie als het gaat om de literaire waarde van hun werk. Welke Nederlandse schrijvers produceren dan wel Literatuur met een hoofdletter L?

Levend Hollands en het autobiografische element

In 2002 hield de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde een enquête onder haar leden om te bepalen wat de belangrijkste schrijvers en literaire werken uit de Nederlandse literatuurgeschiedenis zijn. *Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij* van Multatuli, verschenen in 1860, werd daarbij gekozen tot het voorlopige hoogtepunt van de Nederlandse literatuur. De *Max Havelaar* was inderdaad bepalend voor de manier waarop de Nederlandse literatuur zich vanaf dat moment zou ontwikkelen. Multatuli (pseudoniem van Eduard Douwes Dekker) brak met de negentiende-eeuwse gewoonte om lange, ingewikkelde zinnen te schrijven in oeverloos beschrijvend proza, en verklaarde zich toe te leggen 'op het schrijven van levend Hollands'. De invloed van Multatuli en zijn voorliefde voor het gewone Nederlands is tot in de naoorlogse literatuur nog direct waar te nemen, bijvoorbeeld in de wens van Gerard Reve (1923 – 2006) om 'volkschrijver' te zijn. Ook de cynische humor en de polemische aard van het werk van W.F. Hermans (1921 – 1995) zijn direct te herleiden tot Multatuli. En daarmee zijn gelijk twee van de belangrijkste Nederlandse schrijvers genoemd; met Harry Mulisch (1927) vormen Hermans en Reve 'de grote drie' van de naoorlogse literatuur.

Na de Tweede Wereldoorlog verschenen ook de eerste wereldwijde bestsellers van Nederlandse bodem, in de vorm van twee autobiografische, maar verder totaal verschillende werken: het oorlogsdagboek van Anne Frank en de met expliciete seks gevulde schelmenroman *Ik, Jan Cremer* van Jan Cremer. Het autobiografische element is sindsdien niet meer weg te denken uit de Nederlandse literatuur. Zo maken vanaf de jaren zestig Jan Wolkers (1925 - 2007) en vanaf de jaren zeventig Maarten 't Hart (1944) naam met autobiografisch getint werk, waarin hun gereformeerde afkomst een belangrijke rol speelt. In de jaren tachtig en negentig schrijft A.F.Th. van der Heijden de volumineuze romancyclus *De Tandeloze Tijd*, waarin het leven van hoofdpersoon Albert Egberts sterke gelijkenissen vertoont met dat van Van der Heijden zelf.

Het literaire polderlandschap van de 21^e eeuw

Het is uiteraard makkelijker om stromingen aan te wijzen in het reeds gecanoniseerde verleden dan in het literaire landschap van het heden. Het aantal Nederlandstalige titels dat jaarlijks verschijnt is vandaag de dag groter dan ooit en daarmee dreigt onoverzichtelijkheid. Toch zijn in die stortvloed aan boeken tendensen waar te nemen. Zo is vanaf de jaren negentig de multiculturele samenleving een belangrijk thema geworden. Diezelfde multiculturele samenleving heeft een flinke golf aan allochtone schrijvers voortgebracht en in hun werk speelt het vinden van een identiteit tussen twee culturen vaak een belangrijke rol. Tegelijkertijd bieden de boeken nieuwe inzichten in de veranderende Nederlandse samenleving. Bekende vertegenwoordigers van deze 'migrantenliteratuur' zijn Abdelkader Benali, Kader Abdolah, Hafid Bouazza en Yasmine Allas.

Naast de migranten nemen vrouwen een prominente plaats in de Nederlandse literatuur in, bijvoorbeeld Doeschka Meijsing, Margriet de Moor, Vonne van der Meer, Renate Dorrestein, Connie Palmen, Tessa de Loo en Nelleke Noordervliet. Die Nederlandse vrouwen golden met name in de periode waarin zij debuteerden, de jaren zeventig en tachtig, als geëmancipeerd, avontuurlijk en progressief en ze eigenden zich thema's als scheidingen, vrijheid en zelfbewustzijn toe. Daarmee doen ze het ook goed in Duitsland,

waar bijvoorbeeld Margriet de Moor van haar boek *Eerst grijs dan wit dan blauw* meer dan 300.000 vertaalde exemplaren verkocht.

Terwijl de Nederlandse vrouwen zich met universele thema's op de internationale markt profileren, verschenen recent ook weer een aantal oerhollandse polderromans, gesitueerd in kleine agrarische gemeenschappen, met als meest in het oog springende voorbeelden *Joe Speedboot* (2005) van Tommy Wieringa en *Boven is het stil* (2006) van Gerbrand Bakker. *Dorsvloer vol confetti* (2009) van de jonge Franca Treur en *Knielen op een bed violen* (2005) van de ervaren Jan Siebelink passen naadloos in de traditie van Wolkers en 't Hart: opnieuw twee autobiografisch getinte romans over het calvinistische geloof, hoewel Siebelink en Treur minder rancuneus ten opzichte van hun gereformeerde achtergrond lijken te zijn dan 't Hart en Wolkers.

Eenzame kunstvorm

Hoewel er dus trends en stromingen zijn waar te nemen, blijft schrijven een eenzame kunstvorm, en de eenling bij uitstek is Arnon Grunberg (1971). Hij is waarschijnlijk de belangrijkste van de jongste generatie schrijvers, is buitengewoon productief en geliefd bij zowel critici als het grote publiek. Grunberg is een begenadigd stilist met een zeer eigen en herkenbare stijl, die zich kenmerkt door ironie, absurde dialogen, veel repetitie en enigszins wereldvreemde personages. Hij publiceerde behalve onder zijn eigen naam enige tijd onder het pseudoniem Marek van der Jagt. Zodoende won hij twee keer de Anton Wachterprijs voor het beste debuut: in 1994 als Arnon Grunberg met *Blauwe Maandagen*, en in 2000 als Marek van der Jagt met *De geschiedenis van mijn kaalheid*.

Poëzie, korte verhalen, jeugdliteratuur en non-fictie

Als het in Nederland over literatuur gaat, is de roman de norm. Korte verhalen worden nogal eens beschouwd als 'vingeroefeningen' voor het 'echte werk'. Tekenend is wat dat betreft de beslissing van de Libris Literatuur Prijs om met ingang van 2010 geen verhalenbundels meer te nomineren voor de prijs. Dat er in het Nederlands taalgebied wel degelijk zeer goede korte verhalen geschreven werden en worden, bewijst echter de indrukwekkende bloemlezing *De Nederlandse en Vlaamse literatuur vanaf 1880 in 250 verhalen* (2005), samengesteld door Joost Zwagerman.

Ook voor poëzie is betrekkelijk weinig publieke waardering. Wel kent Nederland een Dichter des Vaderlands, een titel die sinds 2009 gedragen wordt door Ramsey Nasr (1974), een jonge allochtone dichter die zich nadrukkelijk mengt in het publieke debat over de multiculturele samenleving en de kunst in Nederland. Andere hedendaagse dichters die aanspraak kunnen maken op enig publiek succes zijn 'oude rotten' Remco Campert en Jules Deelder, en de jongere Ingmar Heytze (1970) en Ilja Leonard Pfeijffer (1968).

De Nederlandse jeugdliteratuur kent enkele grote namen, die het tot in het buitenland goed doen. De bekendste is Annie M. G. Schmidt, maar ook de fabels van Toon Tellegen zijn van een hoog literair gehalte.

De literaire non-fictie, tenslotte, is een genre waar hedendaagse Nederlandse auteurs zich goed in thuis lijken te voelen. Geert Mak schreef met het lijvige *In Europa* een Europees verkoopsucces, en in zijn kielzog vinden onder anderen psycholoog Douwe Draaisma en voormalig journalist Frank Westerman de weg naar de buitenlandse boekhandels.

Literaire infrastructuur

Ondanks de grote leesbereidheid der Nederlanders, zijn er maar weinig Nederlandstalige auteurs die van de boekenverkoop alleen kunnen leven. Het taalgebied is daarvoor

simpelweg te klein. Om toch een levend literair klimaat te behouden, investeert de Nederlandse overheid in literatuur. Het Nederlands Letterenfonds (Dutch foundation for literature), dat in 2010 is ontstaan uit een fusie tussen het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds en het Fonds voor de Letteren, kent jaarlijks stimuleringsubsidies en werk- en reisbeurzen toe aan schrijvers en vertalers. In 2009 werd in totaal ruim 5 miljoen euro aan subsidies verstrekt door het Fonds voor de Letteren. Behalve schrijvers en vertalers, komen ook literaire tijdschriften en literaire festivals voor subsidie in aanmerking. Enkele toonaangevende tijdschriften in het Nederlands taalgebied zijn De Gids, KortVerhaal, Passionate Magazine, Hollands Maandblad, De Brakke Hond, Deus ex Machina en De Revisor. Jaarlijks terugkerende literaire evenementen zijn het Poetry International Festival in Rotterdam, Winternachten in Den Haag, het Amsterdam Literary Festival, en de Nationale Boekenweek. Het Nederlands Letterenfonds richt zich verder op het in het buitenland onder de aandacht brengen van Nederlandse literatuur. Daartoe organiseert het fonds literaire manifestaties in het buitenland of kunnen buitenlandse uitgevers subsidie krijgen om Nederlandse auteurs te laten vertalen. De kernlanden zijn daarbij de grote Europese landen, maar ook China, de VS en het Arabisch taalgebied.

Prijzen

Het Nederlands taalgebied kent tientallen literaire prijzen, waarvoor doorgaans zowel Nederlanders als Vlamingen in aanmerking komen. De meest begeerde - want commercieel interessantste - zijn de AKO Literatuurprijs, de Libris Literatuur Prijs en de Gouden Uil. De P.C. Hooftprijs is de belangrijkste oeuvreprijs. De prijs der prijzen, de Nobelprijs voor Literatuur, is tot op heden nog nooit door een Nederlandstalige auteur gewonnen. Maar zoals Harry Mulisch, die regelmatig getipt wordt als kandidaat voor de Nobelprijs, graag zegt: 'het rijtje van schrijvers die de Prijs hebben gehad is mooi; maar het rijtje van schrijvers die de Prijs niet hebben gehad is nog mooier'.